

Gadamerova interpretace dialogu *Sofistés* v kontextu jeho platónských studií

Ota Gál

Příspěvek se nejprve pokusil rekonstruovat pilíře Gadamerova přístupu k Platónovi. Z nich stojí na prvním místě Gadamerův pokus o jednotné čtení Platónových dialogů (oproti spekulacím o vývoji), které je možné díky sókratovskému dědictví – dialogu. Ten je pochopen jako sebepřekonávání díky otevřenosti vůči řeči druhého, tj. jako dialektika jednoho a mnohého, zaměřená na intendovaný smysl – ideu. Obrat k *logoi*, hypotéza idejí jakožto přítomnost obecného v jednotlivém (a tedy i otázka participace) a forma dialogu představují pro Gadamera jednotný pohyb platónského myšlenkového obratu. Skrze intendovaný smysl je dialog také vždy zaměřen na ideu Dobra, která funguje jako transcendentní podnět k sebepřesahu řeči, a zapřičiňuje tak i neustálé vymezování filosofické řeči vůči sofistice. Idea Dobra rovněž plní funkci jednotící jednoty směsi, kterou jsou vznikající a zanikající jsoucna. V rámci (re)konstruované jednoty Platónova díla rozlišuje Gadamer tři typy dialogů: 1) aporetické, 2) dialogy „kroku nad“, 3) dialogy obratu ke *genesis*. Pro konkrétní interpretace tato Gadamerova východiska znamenají hledání perspektivy partnera promluvy, který modifikuje směr Sókratovy řeči. Jako další pilíř Gadamerových platónských studií byla označena dórská harmonie mezi *logos* a *ergon*, která vymezování pravé filosofie vůči sofistice obohacuje o dimenzi jednoty myšlení a žití. Zároveň je u Gadamera pochopena jako exemplifikace celořecké ideje praktické filosofie, a proto se ve svých interpretačních snahách snaží přiblížit Platónovi pomocí hermeneutické figury sevření interpretovaného mezi učitele a žáka-kritika, tedy v našem případě Sókrata a Aristotela. Jde podle něj o to pochopit přítomnost Sókratovy otázky v Aristotelovi. Pohyb mezi nimi je přirozený pohyb zpřesňování řeči, který je však zároveň ztrátou plodné mnohovýznamnosti.

Stopy tohoto celostního přístupu pak příspěvek sledoval i v Gadamerově článku *Dialektik ist nicht Sophistik: Theätet lernt das im Sophistes*. Gadamer v něm řadí dialog *Sofistés* k eleatským neboli k dialektickým dialogům, které chápe jako v jistém smyslu překonávající Sókrata: jeho otázka po dobru se spojuje s eleatskou otázkou po bytí. Jednotu Platónovy pozice však zajišťuje dialektika, resp. její diairetický aspekt coby pohyb od jednoho rozumění k druhému. Nositelem filosofického poznání je u Platóna vždy dialektika a ta se pohybuje v eidetické oblasti vztahů idejí. Hypotéza idejí z raných dialogů tedy podle Gadamera vždy již spolumyslí vztahy idejí.

Příspěvek dále shrnoval Gadamerův komentář k dialogu *Sofisté*. Úvodní diairetické pasáže Gadamer interpretuje jako poukaz k předporozumění, které při každém odpovídání máme. To je třeba prosvětlit a otázku po sofistovi správně položit. Ukáže se, že je možné ji klást pouze spolu s otázkou po dialektikovi: oba hledají opačný *logos* za účelem vyvrácení, ale sofista nezná hranice svého vědění a aspiruje na všeznalost, zatímco dialektická řeč nahlíží svou konečnost a podle toho se i utváří. Tématem se stává sofistova řeč coby falešný obraz a za účelem porozumění tomu, jak je možná, je třeba kritiky Parmenida. Hostovo zaplétání Theaitéta, který stále nerozumí tomu, co je *logos*, do aporií nejsoucna interpretuje Gadamer jako vyvrcholení úvodní kompozice celého dialogu, neboť zde nastává chvíle aporie, zahlédnutí nevědomosti, po níž může teprve začít filosofická část. Otázka dialogu pak zní: Co je to zdání a jaký typ nápodoby sofistů používá, že se tolik podobá dialektikovi?

Gadamer se dále soustředí na lekci, kterou k reflexi vedený Theaitétos dostává. V tomto smyslu zdůrazňuje, že učinit ze *Sofisty* sérii argumentů znamená přečíst jen polovinu. Theaitétos totiž musí opustit svůj matematicko-eleatský svět, v němž *jest* nebo *není* a *tertium non datur*, aby mohl pochopit nepravdivou řeč a spatřit sofistu. Po několikeré změně scény se ukazuje, že mezi pohybem a nehybností je bytí stejně neuchopitelné jako nebytí, což podle Gadamera znamená, že patří k sobě, že mají určitý vztah. Vztah je ale struktura *logu* a bytí je tak něco, co se musí moci mísit se vším, čímž je vydobyt univerzální klíč: řeč je struktura *koinónie*. Sama volba nejvyšších rodů vypadá sice podle Gadamera poněkud nahodile, ale je jasné, čím mají být: hláskami bytí, spolu-jsoucími se vším, základem řeči a smyslu. Nesmíme je tedy myslet rodo-druhově, ale jako transcendentálie. Jak ale Theaitétos upozorňuje, mísit se nemůže vše se vším, což Gadamer interpretuje tak, že už začíná chápat a je připraven na pochopení řeči jako rozdělujícího spojování. Řeč tedy může ukazovat věcně správná rozlišení, nemusí být jen obrazem, ale musí správně mísit (ideje mezi sebou, ale i ideje s jevy). Vyjasnění těchto skutečností je podmínkou možnosti otázky po sofistovi, která je sice v textu oddělena od otázky po dialektikovi, ale to je podle Gadamera jasná ironie – toto oddělení není možné, stejně jako nelze vymezit nebytí bez bytí. Sofista se tedy nakonec od dialektika liší svou intencí a jejich rozdíl není použití jsoucna, resp. nejsoucna, neboť ta jsou vždy smíšená.

Příspěvek se nakonec pokusil ve stručnosti poukázat na meze Gadamerova přístupu k Platónovi. Přes veškerou snahu o otevřenost totiž heideggerovský rozvrh, stojící za Gadamerovou hermeneutikou, nemůže myslet rozsáhlé části Platónových nauk (nesmrtelnou duši, její kosmologické vazby či pohyb připodobnění bohu) jinak než jako upadlost a nemůže dojít k fúzi obou horizontů.